

V usta sili mi z ročicami
in joče, prosi, z nohti grebe vanje,
osupla priča ustvarjanja besede.
Še jih hoče videti, loviti v dlan,
zelene, rdeče, svetle in vesele
in take, ki je bolečina v njih.

Lovi jih, stiska jih med prstki.
odmetava, zamenjuje z novimi
in hkrati tudi sama
odpira usteca in z mano ustvarja
(o njena, moja radost)
barvo, vonj, svetlobo, bolečino,

in jaz jo gledam in z njeno srečo si šepetem:
IN NA ZAČETKU JE BILA BESEDA.

SREČA KOT SLOVO OD NEZNANEGA LETALCA

Mira Mihelič

Tudi nocoj podi veter pred seboj zvezde, velikansko čredo, ki roma po nebesnih poljanah gosto in bleščeče.

Sreča, si prišla k meni, da bi mi povedala, kako preprosta si in večna, kako drugačna, kakor te iščemo ljudje? Odšla si, da ostaneš.

Nekatere stvari lahko vidim spet in spet: tudi to, kako je bil nekaj časa gospodar oblakov in spremljevalec zvezd, nad vsem, tudi nad slovesom najinega kratkega srečanja. Bil je čisto miren, nič ni napovedovalo dogodka. Ali pa ga je vendar oznanjala nekakšna slutnja, nekaj neopredeljivega, kot da je kaplja temne goste tekočine kanila v kozarec čiste vode in se v nji razpustila, da je potem videti voda spet bistra, le okus ima grenak?

Ljubše mi je skoraj, da ne bo nikoli nihče vedel, kaj se je zgodilo in zakaj. Ne mislim med nama. To vem jaz, drugi so videli samo moškega in žensko v mirnem pogovoru na ulici, na stopnišču, v restavraciji; dva, ki sta se srečala po naključju in se s smehljajem spet razšla. Mislim, v letalu, v trinajsti minuti po odletu, kakor je pisalo v uradnem poročilu, v tisti minuti, ko se je on še pravkar oglasil, da je vse v najboljšem redu. Ena tistih nepredvidenih zračnih vihravic, pravijo, ko potegne letalo

kvišku, kot bi ga vrgla visoko v nebo roka pošasti, ki je segla po njem iz jasnine, iz spokojnega ničea. Ko je poskušal usmeriti, ugibajo, letalo spet navzdol, se mu je to na mah še preveč posrečilo. Z nadzvočno hitrostjo se je potopil navpično v globino, iz sonca med oblake, strmoglavil skozi megleno morje in nekaj tisoč metrov nad zemljo — prej je letel zelo visoko — se je menda rep letala odtrgal od kabine in ta se je potem raztreščila že v zraku in še dober trenutek, pa se je nos letala zakopal v polje spodaj, ki je začelo, prepojeno z gorivom, okrog in okrog goreti.

Njegovega trupla, pravijo, niso našli, in zato včasih mislim, da se mu je, še preden se je dotaknil tal, telo razpršilo v zraku in ga je isti vrtnec, ki ga je pogubil, odnesel kot prah med zvezde. Postati luč pomeni zgoreti. Jaz pa si ne želim misliti, da je zgorel na tleh, od koder je morda veter potem odnesel njegov pepel čez težko, z meglo ovito zemljo, da smo ga potem vdihovali z mestnim prahom in s sajamimi vred in imam jaz zdaj od tega tako grenak okus v grlu in me tako bridko skele oči.

Saj re jočem za njim — kako bi smela? Celo dobre volje poskušam biti bolj kakor prej in se šaliti doma in v družbi.

Premišljuje, kaj je to zvestoba? Komu ali čemu v mojem življenju? Moč, vztrajati pri nekem spominu. Ostati zvest nečemu, česar nimaš več? Kako bridko, da je resnica tisto, česar ne moremo povedati: in sreča — je to zdaj še kaj drugega kot neka svetlejša senca bolečine?

»In če pomislim.« toži Rozi, »da sem srečo tako rekoč že držala v rokah!«

Prestopi se in posmrkne, naočniki se ji zarosijo pod štrlečimi, redkimi in redkokdaj pobarvanimi lasmi, ki jih ima za bledimi ušesi visoko privihane, kakor ima pri pranju spodrecano krilo.

»Pet milijonov!«

Pene detergenta ji prskajo izpod bakrenih, razpokanih rok s tisoč, ne, z milijoni mehurčkov, medtem ko drgne naše perilo v kopalni kadi. Iskreči se mehurčki neslišno pokajo, se razpuščajo, ustvarjajo nove penaste svetove pod jeznicami in vendar skoraj veselimi zamahi njenih odločnih rok. Obrne se k meni in si upre pesti, še mokre, s peno med prsti, v izrazito zaokrožene boke, večkrat ovite s kosom stare rjuhe, s katero si je, ker je danes v svoji duševni stiski pozabila prinesiti s seboj predpasnik, zavarovala skromno obleko.

»Tudi vi bi jo bili lahko obdržali, gospa profesorica.« mi pravi očita-joče. »Vsaj vi bi bili lahko bolj pametni, kot sem bila jaz.« Gleda me grenko, z usti, razprtimi kakor v jok, kakor bi hotela reči: »Zakaj pa toliko študirate, če vas to ne pripelje dalje, kakor je pripeljalo mene?« Ona je edina, ki mi že zdaj pravi »gospa profesorica«, ker sem ji pove-

dala, da sem se vpisala na univerzo, potem pa bom nekoč poučevala na srednji šoli.

Počutim se kriva, ker se zavedam, da bo teže prebolela svoje razočaranje nad menoj kakor lastno smolo, zakaj te je vajena že bolj kakor vsakdanjega kruha: saj morda bi celo mislila, da se je nevarno spremenil svetovni red, ko bi bila sreča obdarovala svojo pastorko Rozi, čeprav je sprva že kazalo, da bo izmed vseh nas izvoljena ravno ona. Ampak to je bila samo igra mačke z mišjo in zato ne bo Rozi nikoli več verjela, da je sreča deklica z zavezanimi očmi, ki slepo stresa med ljudi dobrote iz svojega zlatega roga, ne, povem vam, pravi Rozi, da ta mrha čisto dobro vidi in se potem na vsa usta smeje, kadar je spet koga pošteno potegnila za nos.

Desno roko iztegne proti meni s skoraj preteče zravnanim kazalcem, kakor da sem jaz tista goljufiva prikazen, ki tako slepari ljudi in še posebej njo, Roziko; in tedaj ji pena, ki jo je ona stiskala v pesti, spolzne po prstu navzgor: in mehurček — skraja ga je komaj za otroško frnikulo — se nenadoma napihne in zasiže v vseh čarnih barvah nebeške mavrice. Velik, čedalje večji postaja, nato vzdrhti, kakor da se bo zdaj zdaj odtrgal od človeškega prsta in odletel skozi odprto okno v sonce, ko se nenadoma razpoči in izgine brez sledu, kakor vsi drugi pred njim, ne da bi bila Rozi sploh opazila, kdaj in kako je nastal in kdaj umrl.

»Gospod, ti nisi usmiljen,« vzdihne Rozi, zmaje z glavo in se z vso ihto loti svoje petkove žehnte. Vsak petek namreč dela pri meni. V soboto pri Ani Bernardovi, ki je moja sosedka v istem nadstropju. V ponedeljek pri Bohoričevih v tretjem, v torek pri dr. Soldatiju v četrtem, v sredo pri Olgi Valterič v šestem. Nad to Rozi ne pride, čeprav ima naša stolpnica deset nadstropij. Zakaj prevečkrat se pokvari še novo dvigalo, da bi si Rozi, ki že čuti srce, upala prevzeti »višje« delo. Zato se v četrtek preseli na delo drugam, poleg tega pa vsako jutro raznaša časopis, tudi v nedeljo, le da v nedeljo sicer »počiva«, se pravi, da ne hodi delat k strankam, temveč opravlja vse, kar se je čez teden nabralo dela pri nji doma, medtem ko je tako garala za druge.

»Zakaj, če bi bila kakšna pravica na zemlji in nad zemljo in kakšna namet,« pravi Rozi in posmrkne, »bi bila morala srečka, ki je zadela dobiček, ostati pri meni, ki sem je bila najbolj potrebna.« Doslej je Rozi včasih hodila v cerkev in molila, ampak zdaj se ji je, kakor pravi, vse skupaj »zafržmagalo«. Pa vendar, bodi še tako krivično urejen ta svet, živeti moraš dalje, le da Rozi ne more več verjeti v pomoč od zgoraj, od Njega, ki bi jo bil lahko razsvetlil, če bi bil hotel, ko je držala srečko v rokah.

Ona je bila med nami prva.

Meni je še najmanj žal za srečko, vseeno pa ne morem več mimo tistih nešteto mizic po mestu, za katerimi sede prodajalci sreče in te včasih spodbudno in drugič spet neskončno žalostno gledajo iznad plošče, obložene s pisanimi podolgovatimi zadolžnicami loterije. Že od daleč se jim ognem, tedaj pa se nepričakovano, kjer ga prej ni bilo, prikaže nov prodajalec s srečkami, ki je, kakor menda vsi, ki srečo ponujajo (manj ko je sreče, več je srečk) star, betežen, z brezzobimi usti in s kalnimi slabotnimi očmi, sivolas invalid ali zaskrbljena družinska mati. Srečke se ti svetlo rdeče in rumeno in rožnato bliskajo v oči s svojimi temnimi številkami. Nimam spomina za številke, ampak tisto si bom zapomnila do konca svojih dni 191215.

»Leta 1912, prvega maja, se je rodil moj mož, Mravlja,« pravi Rozi. »Prvega petega, a zdaj razumete? 191215. Ko bi bila imela količkaj soli v glavi...

Prvega maja. V Anini sobi, kjer je bila videti sivo modra uniforma njenega sina nenavadno svetla s svojimi zlatimi našivi pred črnim ozadjem stare potemnele slike... Tistega dne jo je oblekel materi na ljubo. Drugače je hodil, kadar je bil na dopustu, v civilni obleki, vendar se je tudi te držal nadih nečesa togega, nekaj kakor krutost njegove z vsakim trenutkom pričujoče usode, strogost, ki se pravzaprav ni ujemala s prijaznim in včasih skoraj otroško prostodušnim izrazom na njegovem obrazu.

Dobitki se izplačajo prinašalcu srečke. Čisti dohodek je namenjen za financiranje socialno-humanih dejavnosti določenih družbenih organizacij. Emisija 900.000 celih srečk...

Spominjam se, kako sem tistega dne raztreseno, misleč na nekaj drugega, prebrala besedilo na hrbtni strani srečke in se potem ustavila pri številu izdanih srečk. Eno devetstotisočinko možnosti imaš za glavni dobiček, kajne? Posmejala sem se z vznemirjenjem, ki je izviralo od drugod, ne iz upanja, da bi lahko jaz kaj zadela. Narava ne pozna zadovoljnosti, naravno je torej, da je ne morejo poznati ljudje, vendar trpijo, kadar niso s svojim življenjem zadovoljni. Meni pa se je tiste dni zdelo, da je bilo moje življenje prazno, ker sem bila že toliko let zadovoljna z njim, in prav to me je navdajalo z željo, ki je nasprotna vsakemu razumu in pameti — da bi svojo zadovoljnost izgubila, morda celo zapravila, čeprav me je bilo tega hkrati tudi strah.

Držala sem srečko med štirimi prsti in palcem, trla njen gladki papir in poslušala njegovo skrivno šelestenje kot obljudbo, toda nečesa drugega, ne denarja, ki bi mi ga utegnila prinesiti. Danes dobro vem, da ne bom nikdar več kupila nobene. Ponoči večkrat planem iz sna, ker se mi je kot opomin prikazala v pokončnem okviru kot tista fotografija, ki jo

še zmerom vidim pred seboj, čeprav jo je Ana Bernardova obrnila k steni.

»Ne prenesem pogleda nanj.« mi je rekla šele včeraj, in najhuje je bilo to, da so bile njene oči še zmerom suhe.

Torej naj ostane obrnjen k steni, čeprav zmeraj tukaj, zakaj če naju ne bo vsak dan znova opominjal s črtami obraza, tako prešerno fantovskimi, da je z njimi v preveč hladnem nasprotju stroga oblika glave s tistimi tik ob glavi postriženimi gostimi lasmi, zdaj tako kratkimi, da ne veš, ali so se nekoč kodrali ali ne, bova morda sčasoma pozabili, kakšen je bil, jaz pa, ki sem ga poznala le nekaj dni, se bom začela vpraševati, ali je sploh bil — morda sem ga le sanjala.

Srečko je kupil Mravlja.

Mravlja in Rozi živita še zmerom v baraki, ki jo je postavilo stavbno podjetje za svoje delavce, ko so za progo zidali tiste tri stolpnice, ki v eni izmed njih tudi mi stanujemo. Takrat je bil Mravlja nočni čuvaj na gradbišču: po tistem je podjetje svojo dejavnost preselilo drugam, baraka pa je ostala in v enem od prostorov je ostal tudi Mravlja z družino, čeprav so ga medtem iz službe odpustili, ker je na gradbišču neko noč zmanjkalo več vreč cementa in so osumili Mravljo ne le tega, da ni tatvine preprečil, temveč da je bil pri nji še sam udeležen. Odpuščenega Mravlje niso vrgli iz barake, ker je imel družino, s katero bi bil sicer moral na cesto, Rozi in dva otroka, in tako še zdaj stanujejo tam, toda vse Rozine misli veljajo dnevno, ko se bo s svojima punčkama odselila v pravo stanovanje, pa čeprav kje na podstrehi ali v kleti — tudi to bi bila sreča. Največja sreča pa bi bila lastna hišica z vrtičkom kje na robu mesta, s pujskom v staji in s kokošmi v kurniku, ki bi jo v malem spominjale kmetije, od koder je kot štirinajstletna sirota odšla po svetu za kruhom.

In morda bi se ji sen njenega življenja lahko celo izpolnil v ne tako daljni prihodnosti, ko bi ne imela za moža Mravlje.

»Mravlja ni stalen,« toži Rozi in si briše čelo, zmeraj potno od garanja in skrbi. S tem hoče povedati, da se Mravlja seli iz službe v službo, ker se ga povsod kmalu naveličajo. Če je bil res udeležen pri tistih vrečah cementa, jih je gotovo pognal po grlu. Mravlja ima grlo kot sod brez dna. Vendar ni mogoče reči, da je Mravlja, kakor sicer ni stalen, stalno pijan, ne, Mravlja je tiste vrste pijanec, ki mu pravijo »občasni«. Nekaj časa se ogiba alkohola kot svetnik skušnjave, pravi Rozi, da mu potem, morda po dveh ali treh tednih zglednega življenja, podleže z vso ihto in strastjo, s kakršno se spokorjen grešnik znova oklene greha, ker tako dobro pozna njegove sladkosti in ga torej zna ceniti veliko bolj kot neizkušeni novinec. Tako je vsako ponovno srečanje Mravlje s pijanostjo

prisrčnejše in temeljitejše od prejšnjega, vsako pa je slastnejše tudi zato, ker ga izdatno zaliva s solzami kesanja ob misli na svojo nesrečno ženo in nedolžni deklici.

»Zločinec sem, navaden zločinec in razbojnik.« momljaje razlaga Mravlja vsakomur, ki hoče poslušati njegovo spoved. »Namesto da bi skrbel za svoji ubogi punčici, zapravljam svoj in Rozikin zaslužek za ta nesrečni alkohol, za to strašno prekletstvo.« pravi Mravlja in se tolče po prsih. »Mene bi bilo treba ubiti, verjamete, gospa?« Iz potemnelega obraza mu na vsem lepem pretkano pomežiknejo svetlo modre, zdaj že čisto kalne očke. »A mi nemara lahko posodite stotak, Rozi vam ga jutri vrne.«

»Ne, Mravlja. Pojdite domov. Skrajni čas je, da se počeno prespite.«

»Tista moja ženska mi zadnje čase skriva ves denar.« nenadoma zahtí Mravlja, žalosten v dno duše. »A ga ni mogoče spravila pri vas?« Njegov pogled se ti zavrti v dušo s prenicavostjo velikega izpraševalca vesti.

»»Ne, Mravlja. Domov se spravite. Rozi vas vsepovsod išče. Glejte, tamle gre spet!«

»Kje, hudiča?«

Na vrat na nos jo Mravlja ucvre v nasprotno smer. V milino in tihoto z zelenjem obrobijene ulice in jasnega neba se oddaljuje njegova čudaška čokata postava z globoko povešenim hlačnim dnom na krevljastih nogah, vsa mahedrava in opotekava in vendar oborožena s tisto trdnostjo, s kakršno navdaja še tako slabotnega človeka neomajna privrženost enemu samemu smotru. Njegova pot od ene usmiljene postaje do druge, od krčme do pivnice in točilnice pa spet do krčme in bifeja se nadaljuje, dokler se navsezadnje, strit od vsega dobrega in zlega, ne zvrne kje v jarek, kjer ga potem le najde Rozi ali ji ga kdo s ceste pripelje ali prinese domov — to so ponavadi fantje iz barake, ki jih Rozi pošilja za njim na lov, ali pa ga včasih varuhi javnega reda naložijo na marico in ga privlečejo v nočni kvartir na milico, in to je potem za Rozi hud udarec ne zaradi sramote, temveč zato, ker je tako prenočevanje treba plačati.

Kadar se po takšnem izletu v deželo pijanosti Mravlja prebudi in strezni, je krotak kot novorojeno jagnje. V kotu njihovega edinega stanovanjskega prostora v baraki sedi lepo pohlevno z rokami na kolenih, gleda izpod boleče nagrbančenega čela v Rozi in ji potrto mežika. Tako ždi tam na nizkem stolčku kot pohleven šolarček pa ubogljivo in proseče gleda v hudo učiteljico, strinjajoč se že vnaprej z vsako kaznijo, ki mu jo bodo naložili. Medtem spi manjša deklica v košari v drugem kotu kamre, večja pa pomaga materi zlagati perilo, ga škropiti pa zvijati in v vsem prostoru diši po škrobu in vročem likalniku in dobrih sklepih.

Ivi je materi tako podobna, da Rozi natanko ve, kako bo njeni hčeri v življenju, in tudi Ivi se že zdaj drži tako, kakor da se tega zaveda z dolgim, tankim noskom lačne poljske miši, z dvema revnima kitkama ob vsaki strani koničastega obraza, s slutnjo materinega spoznanja, da morajo ženske nositi breme tega sveta na svojih ramah kot butaro težkih drv, medtem ko stopajo moški ob njihovi strani požvižgavajoč in z rokami v žepih, vendar to ženskam ni v ponižanje, temveč v čast, in zato tudi Ivi, kakor je majhna, že stopa na dolgo, shojeno pot in se voljno uvršča v sprevod, ki drži skozi tisočletja do barake, v kateri sedi Mravlja in tako skesano pa željno posluša ženine dobre nauke, kakor da se ga bodo navsezadnje še prijeli.

»Me slišiš, Jožef?« vprašuje Rozi in vihti likalnik, kakor da mu ga bo zdaj zdaj zalučala v glavo, in Mravlja se pri vsakem njenem zamahu zdrzne, čeprav vesta oba, da bi rajši sebi razbila glavo kakor njemu.

»Slišim te, žena.« ji zamolklo odgovarja Mravlja in premaguje željo, da bi si ušesa zamašil, zakaj Rozin glas je tenak, ampak prediren. Ves ta čas ji gleda Mravlja nepremično in nedolžno v solzne oči.

»Ne, prej bi me slišal sveti Jožef tamle na steni,« hlipa Rozi in maha z likalnikom proti sveti družini, ki v oljnem tisku, tu pa tam malo poneznažena od muh in objedena od zoba časa, visi na leseni steni barake.

Mravlja obrne pogled v svojega že zdavnaj izgubljenega patrona, ki skrbno kaže detecu Jezuščku, kako je treba rabiti oblič, medtem ko ju Devica gleda z nasmeškom gospodinje.

Pretreseno iztegne Mravlja kazalec in sredinec, dva kratka štirioglati čoka, porjavela od tobaka, visoko nad glavo. »Prisegam,« pravi s tresočim se glasom, ne da bi povedal, kaj prisega.

»Sliši te gospod Bog. Sliši te sveti Jožef. Sliši te gospa profesorica,« pravi Rozi s pogledom name, ki stojim na pragu in komaj premagujem smeh.

Že spet občudujem skrajno snago in red v Rozinem tesnem življenjskem prostoru. Prejšnji dan poribana, danes na novo položena tla so pokrita z oprano, s pisanim blagom obrobjeno vrečevino, miza zavarošana s prtom, na katerem piše z velikimi rdečimi vbodi: *Ljubo doma, kdor ga ima*. Z eno roko objema svojo jokajočo starejšo deklico, drugo drži kot perut angela varuha nad košaro, v kateri spi njena najmlajša, tako stoji kot čuvarica spodobnosti in snage pred spokorjenim grešnikom, ki pohlevno, toda tako stanovitno, kot se ona oklepa snage, vztraja pri nesnagi, in neobrit, neumit in samo na videz premagan oddaja v sobo, dišečo po terpentinu, vosku in pravkar na soncu posušeni srajcah, svoje kisle hlape. Tako si gledata iz oči v oči čistost in nečistost v svoji večni, neločljivo povezani nasprotnosti; boj, ki se je začel v predzgodovini člo-

veštva in se bo nadaljeval do konca sveta, danes pa se bo končal tako, da bosta Rozi in Ivi »našega očeta« posadili v čeber s kadečo se, skoraj vrelo vodo in ga bo Rozi vsega odrgnila z milom in s krtačo in ga tako lepo opranega in dišečega, čistega kot dušo po spovedi, pripravila za novo stran v knjigi njegovega življenja, za še nepopisan list, na katerega bo njegova okorna roka najprej napisala z velikimi črkami POBOLJŠANJE, takoj zatem pa 5 ŠTAMPERLE VLAHOVCA, POL DECI SLIVOVKE, 2 ŠTAMPERLA BRINOVCA, POL LITRČKA REBULE, POL LITRČKA REFOŠKA, in potem pridejo samo še vprašaji, klicaji in križci, ki zaznamujejo križev pot vrnitve domov s postajami padcev do popolne vdaje in pokore, po kateri pride spet novo vstajenje v greh.

Odhajam iz Rozikine barake z njeno objubo, da mi bo prišla zvečer pomagat. Počasi stopam mimo klopi pod brajdo, ki jo poleti obrašča fižol, mimo dveh starih, modro emajliranih loncev, v katerih goji Rozi cvetlice: iz okrušene posode rastejo in cveto prav zdaj pozne narcise skromno in vendar bujno, kot raste iz Rozinega pohlevnega srca neugasljiva želja po lepoti in sreči v življenju kljub revščini, trdem delu, kljub Mravlji in baraki.

S tisto novo žalostjo, o kateri ne vem, ali ni tudi radost, se sklonim k eni šele razcveteli Rozinih narcis. Vem, poslej bo imela zame vsaka stvar v življenju nov in drugačen pomen: morda mi šele zdaj postaja jasno, kaj mi lahko pomeni vse, kar raste in živi. Za trenutek, za dan, za leto dni stoji tam ob progi še jablana, ki bo kmalu tudi padla, kakor je moralo pasti tod vse drugo drevje, zdaj pa še cvete sredi tančične trave, z vso ihto se razcveta in upogiba veje pod gosto težo rožnate beline, zvenceče od žužnjanja čebel in ščebeta ptičev, ki prihajajo in odhajajo kot dnevi našega življenja: od kod, zakaj in kam? Planine v daljavi sklepajo roke kakor v molitvi in tožijo za ptiči, ki so odleteli v neznanost. Je mogoče, da spet slišim kukavico? Pa tukaj se ne oglašja, na tem prostoru, ujetem med barako, stolpnico in vilo; slišim jo le v spominu iz gozda, iz gozda prvega maja.

Kuku, kuku, kuku, tako je kukala... vriskajo otroški glasovi na dvorišču med dvema stolpnicama, kjer nekdo odhaja po prostoru, posutem z grobim peskom, hitro koraka s tistim rahlo zibajočim se korakom, ki je podoben pomorščakovim hoji, s togo napetimi rameni v sivo modrem dežnem plašču stopa in otroci tečejo za njim, eden se mu od zadaj obesi za rame, drugi se ga oprime za laket roke, v kateri nosi popotno torbo.

»Stric pilot! Stric pilotčik!«

Vseeno pa vem precej o njem, čeprav sva bila skupaj eno samo noč in sem spala sama tisto jutro, ko bi bil lahko šel on z menoj.

Ana Bernardova me ni nikoli vprašala, kaj sem doživela z njenim sinom. Dala pa mi je njegove dnevnike, popisane s čudnimi hieroglifi poenostavljene pisave; v načinu, kako je oblikoval črke, so izstopali njegovi »t« kot križci, s katerimi je bilo posuto njegovo zasebno bojišče. Na listih teh ogoljenih beležnic, včasih tudi starih žepnih koledarjev, so v kratkih, večkrat samo nakazanih stavkih opisane razne nezgode, ki so ga že prej skoraj veljale življenje, napake, ki jih je zagrešil on ali so jih zagrešili drugi, svarila za prihodnost. Tam je tudi cela vrsta mladih imen, tovarišev, ki so šli pred njim v smrt. Tudi tehnične nadrobnosti so, ki jih ne razumem, a jih vseeno prebiram z otožnim spoštovanjem, neke meritve in enačbe, vremenska poročila, potem nenadoma vmes kratki, skoraj pesniški opisi zračnih planin, sestavljenih iz oblakov v najbolj fantastične pokrajine sveta, pa utrinki pravih gora, ki so se nenadoma pokazale kot čarovnija skozi okno v oblačnem morju, kalejdoskopske podobe zemlje globoko zdolaj in neizmerne kupole nočnega neba, kakor ga je opazoval v samotnem letu, če je ugasil v pilotski kabini luč, da je lahko še bolj doživljal njegov grozljivo čarni blesk. V teh dnevnikih je občutiti samoto lovca nad oblaki, ki jo je dojemal kot neko posebno prednost, ker nisi svoboden, če nisi sam. Zato si tudi včasih mislim — ne brez bridkosti — da je tedaj, ko sva se midva tako nepričakovano in vendar usodno našla, hotel potrditi v meni le svojo samoto, svojo pravo, izvoljeno nevesto, in se potem vrniti od mene k nji, iz topline mojega ženskega objema v njen hladni, večni sij.

»Ampak rad te imam. Moraš mi verjeti.«

Do tistega trenutka se je med govorjenjem le nasmihal, kakor bi se samo šalil, tedaj pa na njegovem obrazu ni bilo več sledu tistega posmeha; njegov izraz je bil vroč in malodane roteč. Tega se hočem zdaj spominjati, tega izraza in glasu, tako neposrednega v neki novi gotovosti, ker je tedaj morda vsaj za trenutek spregovorilo v njem neko skrito, meni bližnje bistvo, različno od tistega njemu samemu dotlej znanega jaza. Nekoč, z neko odločitvijo, ki je ne moreš več preklicati, sva izbrala, kar naju je moralo ločiti v trenutku, ko se nama je ponudila kot morda edina možnost najinega življenja, da bi bila lahko pobotala dve nespravljivi skrajnosti — srečo in sivino, s katero moraš vsak dan živeti.

Vseeno pa si ne domišljam, da vem dosti o njem, saj ne vem ničesar o njegovih ljubicah, prijateljih, navadah. Zavedam se, da podoba, o kateri govorim in jo vidim pred seboj v duhu še zmerom kakor živo, ni njegov pravi lik — to je le njegov odsev v meni, morda moja želja.

Na oči je bil ljubezniv in skoraj lahkomišeln, igral se je z gibi in tudi z besedami, vseeno pa sem ga jaz občutila drugače, odkar sem videla njegov obraz v nočni bleščavi kot kip, zbit iz dogodkov in naključij nje-

govega življenja, iz njegovega poguma in strahu, z očmi, ki so bile pod ostro začrtanimi obrvmi kot globoke črne jame, in s trdo, skoraj kruto črto ustnic, ki sem se je celo bala, medtem ko mi je njegova glava krotko počivala na kolenih. V tisti meni nedostopni črti ustnic je bila dalja in višina in neodvisnost samotnega ptiča nad oblaki, tako visoko v praznini neba, da ga ne dosežeta ne oko ne prošnja. In v jamah njegovih oči sta bila tudi dvom in žalost, ker mu je bila predobro znana usoda pogubila že toliko najboljših tovarišev v cvetu let; tam so se skrivali veter, dež in led na krilih, bliskanje in groza, njegova ponižnost zaradi srečnega naključja, ki ga je tolikokrat rešilo, njegov ponos. V tistem skoraj boleče razsvetljenem trenutku, ko sem ga pestovala kot ljubica, ki je zmeraj tudi mati, je vse to podaril tudi meni.

»Ampak če pomislim.« zdaj vse dni tarna Rozi, »če pomislim, da je bila sreča tako rekoč že v vaših rokah!«

»Stric pilot!« so vpili otroci.

Vidim ga, kako se v smehu obrne, prime najvsiljivejšega med njimi in ga vzdigne visoko v zrak, da fantiček od presenečenja in užitka v strahu zatuli, ga ujame v letu in postavi spet na noge, nato pa ga z igrivim gibom treh prstov, kakor bi potočil po tleh frnikulo, frene daleč od sebe, se še enkrat ozre proti nekemu oknu v hiši, ki jo pušča za seboj, in potem izgine po poti ob progi, po kateri se tistemu dvorišču in tisti hiši zdaj bližam jaz. Kuku, kuku. To so isti otroci, ki so tekli tedaj za njim in danes kličejo mrtvo ptico iz gozda, od koder ne prileti nobena ptica več k nam v mesto. Od tistega jutra je minilo komaj štirinajst dni. Ali pa ni nič minilo, ker se še ni zgodilo; zgodilo se bo namreč šele zdaj, šele jutri, šele čez štirinajst dni. Zmeraj je že bilo in bo zmeraj, čeprav ni bilo nikoli.

Ampak ne varaj sama sebe, ne upaj, da se lahko še zgodi, ker se je že zgodilo pred prvim majem, tedaj, ko je Mravlja spet prelomil prisego in si jo skoraj prelomila tudi ti...

Drugače, usodnejše kakor Mravlja, ki je prisegel, da se bo vzdržal, in je potem, kaj hočemo, s plačo v žepu zavil v prvo krčmo. En sam ubogi kozarček za vse praznike, to ne more nikomur škoditi. Kisle hlape s politega šanka je vdihoval z drhtečimi, razširjenimi nosnicami. Po treh kozarčkih ga je obšlo spoznanje, da ga pošten delavec po mesecu trdega dela sme ali pravzaprav mora popiti en litrček, zlasti še, če je družba tako prijetna, vsaka družba pa postane prijetna, če je v tebi že dovolj kozarčkov, in tudi ljudje postanejo dobri in prijazni in velike ljubezni vredni in Mravlji se od ginjenosti sree tako razširi, da hoče ves svet objeti ali vsaj tiste, ki stoje z njim za šankom, še eno rundo za vse! Kadar si tako prekleto srečen, res ne moreš biti sebičen lump, ki bi hotel vso srečo

sam popiti, naj pijejo še drugi s teboj in na tvoj račun, tako se sreča še stopnjuje in se navezadnje, ko že sediš v tretji ali četrti ali deseti krčmi in je že odbila polnočna ura, ampak ne več tistega, temveč naslednjega dne, prikaže tudi telesno v podobi prijazne ženske s cekarjem. In ta ženska ali sreča ali kdorkoli je že, stopi potem k tvoji mizi in ti začne ponujati kar deset milijonov, nič več in nič manj kot deset milijonov, in naj Mravljo vzame vrag, če bi Roziki deset milijonov ne zadostovalo za tisto njeno hišico, s katero mu noč in dan pije kri!

Sreča ima rumeno pobarvane lase in nebesno sinjo ruto, zavezano okrog glave v nekakšen turban, nasmiha se priliznjeno in hkrati nekam skesano, predrzna je in tudi prestrašena, z rdeče pobarvanimi licj in upadlo, nagrbančeno kožo, živo oblečena in ogoljena, podobna stari pocestnici, ki se ob stalnem naraščanju mlajše konkurence kmalu ne bo mogla več preživljati s svojo obrtjo. Sreči manjka spredaj en zob, sicer pa se krčevito mladostno drži pri svojih petinštiridesetih ali petdesetih letih in na roki nosi širok prstan, kar bi utegnilo pomeniti, da je srečno poročena, skoraj tako srečno kot Mravlja, ki jo zdaj ves srečen objame, ampak sreča že zdavnaj ve, kako je treba ravnati s takimi, ki jim je sreča stopila v glavo, in se ga zna prijazno, vendar skrajno odločno otresti. Za petsto dinarjev — smešno nizka cena za tako veliko srečo — pa dobi Mravlja njen polog in pobotnico, svetlo zeleno kot trava s prečudovitim šopkom rumenih in rdečih vrtnic, prepreženo z modrimi in rdečimi mrežastimi vzorci, ki nad njihovim osrednjim spletom, oblikovanim v vabljivo školjko, pišejo čarovne besede: *Majsko žrebanje jugoslovanske loterije*.

Nato sreča odide, ko je izpraznila svoj cekar in oddala še nekaterim drugim prav take zadolžnice za deset milijonov, zakaj z manjšo srečo, kot je največja sreča, se ob tako pozni uri nihče noče sprijazniti. Sreča izgine s povešeno glavo; rahlo pokašljuje in se precej sestradana oddalji v noč po zadnjih zakotnih ulicah mesta proti svojemu domu, zakaj krčme se že zapirajo in sreča si za nocoj ne obeta nobene kupčije več; o, po polnosti hrepeneča praznosta pričakovanja, ki jo v spanju izpolnjuje tudi sreča s svojimi nikdar-nikdar sanjami! Utrujena je, za smrt utrjena: sreča je vdova in ima doma v enosobnem, podstrešnem stanovanju tri otroke, ki jih mora hraniti, oblačiti in pošiljati v šolo, in čeprav je po vsem mestu čedalje več norcev, ki verjamejo, da se jim bo vendar enkrat nasmehnila sreča, in zato sreča oddaja čedalje več svojih srečk, od katerih dobiva odstotke, se vendar tudi dogaja, da ne zasluži dovolj za potrebe družine, in zato je sama raje večkrat lačna ko sita, le da ji zadnje čase otekajo noge in se sreča boji, da ne bo več mogla dolgo opravljati te svoje še kar donosne službe — in kaj bo potem z njo in

z njenimi? Od pokojnine po možu ne bodo mogli živeti, še umreti ne. In tiho, s sklonjeno glavo in s skrbjo v srcu, se sreča oddaljuje skozi noč, posuto z zvezdami, napovedujočimi usodo, medtem ko sedi Mravlja ves srečen v krčmi in bulji v številko na srečki, in, glej ga zlomka, to je 191215, leto dan in mesec njegovega rojstva! Pretresen upira Mravlja zdaj že čisto kalne oči pod grebenom oteklih vek in nasršenih obrvi v združgano srečko. Ali je že tako pijan, da vidi vse po dvakrat: dva šopka, dve, številki dva napisa? Ne, ni pijan, to je dvojna srečka, dvakratna obljuba sreča, dvakrat po pet milijonov pravljic. To je treba zaliti, kolikokrat in s kom še vse, tega Mravlja pozneje ni več vedel, kakor tudi ni vedel, kdo ga je zjutraj naslednjega dne pripeljal domov in odkod. Sladko spečega na pragu barake, pokritega s starim modrim loncem, iz katerega je stresel prst in cvetlice, da si ga je lahko posadil na glavo namesto izgubljenega klobuka, ga je Rozi našla tam v prvem svitu, ko je odhajala na svoj jutranji šiht. Bilo je zanjo že pozno in ni se utegnila ukvarjati z njim drugače, kakor da ga je z naponom vseh moči potegnila čez prag v sobo, ga po nekaj brezuspešnih poskusih, da bi ga obudila k življenju, pustila ležati kar na tleh in zaklenila vrata za seboj. Ko se je vrnila vsa upehana in potna, je bil še zmerom tam, kjer ga je pustila, le da se je medtem ulegel na bok, se zvil v klobčič, si pod lice položil dlan in spal krotko kot otročiček, oznanjajoč s tankim, cvilečim smrčanjem, da je sicer tukaj, ampak daleč od sveta in njegovih skrbi, ki tarejo Rozi.

»Moja prva skrb.« mi pravi Rozi, »je bila ta, da sem mu pregledala žepe. Najprej na eni strani, na tisti, ki jo je mohl kvišku, potem pa sem ga obrnila, ja, celo brenila sem dedca, da se je prevalil koš snop, in mu obrnila žepe še na drugi strani. Nič, samo nekaj zanikrnega drobiža. Vso plačo do zadnjega je zapil, pokora. Začela sem vpiti nanj, pa me ni slišal, samo moji dve revici sta se prebudili in začeli jokati in tudi meni so se ulile solze. Oh, ko bi bila vsaka moja solza dinar, bi bila danes že milijonarka,« govori Rozi in si briše solze.

Mravlja pa je ležal srečno in spokojno na tleh in smrdel kot dihur. Slednjič ga je prevalila na posteljo. Ko se je toliko prespal, da ga je spet spravila na noge in posadila za mizo in mu dala močno kavo, da mu je zbistrila možgane, kolikor jih sploh ima, pravi Rozi, se je začelo zasliševanje.

Mravlja se ni spominjal ničesar. Vse plače vendar ni mogel zapiti v enem samem dnevu in dveh nočeh! Verjetno je komu ne samo plačal za pijačo, ampak tudi dal denar ali ga posodil — kateremu tistih svojih, od Rozi stokrat prekletih vinskih bratcev! Mravlja je grbančil čelo tako

napeto, da so se mu gube rezale prav v čelno kost, in razmišljal. Drgnil se je po oteklem nosu, hrkal in kašljal.

»Ne pljuj po tleh!« je obupano zatulila Rozi in mu podstavila pljuvalnik. Mravlja pa se je tega tako ustrašil, da je tisto, kar se mu je nabralo grenkega v grlu, kratko malo požrl.

»Kam si dal ves denar, nesrečnež. Ali res hočeš, da vsi skupaj od lakote pomremo?« je tarnala Rozi, ki je dobro vedela, da sicer ne bodo stradali, ker bo ona spet in spet toliko prižarala, da jih bo obvarovala najhujšega, vedela pa je tudi, da tako ne more več dalje, ker ji bo zmanjkalo ne samo moči, ampak upanja, in bo potem kar umrla, ker brez upanja ni mogoče živeti. Mravlja si je z roko pomel oči, kakor da si hoče sneti z njih mreno. Morda so ga do nezavesti pijanega kratko malo okradli. Zdaj si je začel še sam stikati po žepih. Slednjič je našel nekaj v prsnem žepu srajce: nerodno preganjen in zdruzgan kos papirja, ki bi lahko bil, pa ni bil pettisočak. Bila je srečka in zmagoslavno jo je položil pred Roziko na mizo.

»To sem kupil zate.«

Ni ga hotela pogledati in plaho je stegnil roko, skoraj tako, kakor da hoče ženo pobožati. Saj ji vendar hoče dobro, osrečiti jo hoče.

»Poglej jo, Rozi, tak poglej jo vsaj!«

Vzdignila je pogled in ga zapičila v tisto žabje zeleno, rdeče, rumeno in rožnato na mizi.

»Kaj je to, za Kriščevo božjo voljo? Kaj...?«

Dolgo je potreboval, da je našel prave besede in ji pojasnil, kakšna sreča jo čaka. S to srečko bodo zadeli deset milijonov, dovolj, da si bosta kupila hišico z vrtičkom in avto in Rozi ne bo treba več delati. Žal, Mravlja ni pesnik, da bi ji bil znal opisati svoj privid tako bleščeče, kakor ga je občutil: podobo srečne družine, ki ves dan od jutra do večera leži v pernicalih v novi beli hiši ali v ležalniku na vrtu in se gosti in pije, ne da bi bilo komu treba za to z mezincem migniti. Obljubo tega raja je prinesel Mravlja ženi, da bi jo dobro spravila, po žrebanju pa s srečko stopila samo še po denar.

»In za to si dal svoje zadnje ficke? Ven.« je zavpila Rozi tako visoko, da se ji je pretrgal objokani glas. »In da se mi ne prikažeš nikoli več!« Stresla je vanj celo smetišnico psovka, za katere se Mravlji še sanjalo ni, da si jih je v zakonu z njim vendar nabrala. Kar je res, je res: Mravlja ga je srkal, zoper ženo pa ni nikoli vzdignil roke, a zdaj jo je moral vzdigniti, ne zato, da bi Rozi udaril, temveč da bi se branil pred njo in pred ponvijo, ki jo je pograbila za dolgi železni roč in zavihtela proti njegovi glavi. Držeč se z obema rokama za plešo, jo je Mravlja ucvrl, kolikor so ga nesle krevljaste noge, iz barake v sončni dan, medtem ko

je Rozi, bridko ihtech ob leseni steni, skozi odprta vrata gledala za njim, kako hlača ob progi ves izgubljen, čedalje manjši in ponižnejši, in srce ji je boleče zastalo od sočutja do njegove večne stiske in slabosti, medtem ko se čuti ona močna za dva in ogorčena in hkrati vsa slaba od usmiljenja. Ni ga poklicala nazaj, saj je dobro vedela, da se bo sam vrnil z novimi prisegami in obljubami.

Srečka pa je ležala tam na njeni mizi s svojim posmehom, skušnjavo in obljubo. Pozneje je še štirikrat menjala lastnika, tako da nas je bilo vseh skupaj pet, ki bi jim bila lahko prinesla svoj veliki dobitok, ko bi ne bil ostal nazadnje od nje le kupček nekega kakor dih lahkega pepela. Toda to je dolga zgodba...

»In če pomislim,« toži zdaj vsak teden Rozi, kadar prihaja k nam prat perilo, »da sem srečo tako rekoč že držala v rokah!«

Ne razumela bi me, če bi jo vprašala, ali je bila tisto sreča. Pene ji prskajo izpod rok s tisoč mehurčki, ki neslišno pokajo, se razpuščajo in ustvarjajo nove penaste svetove. (Nekatere stvari, podobe in obraze, si lahko obujam spet in spet, čeprav so že zdavnaj odšli od mene. In tako se mi vračajo in ostajajo v meni, nikdar izgubljeni, nepozabni trenutki nekega srečanja, tako zmeraj spet lahko gledam glavo, negibno in skrivno počivajočo v mojem krilu, vidim let samotnega ptiča, ki je zgorel, da se je spremenil v luč.) Sreča, si prišla k meni, da bi mi povedala, kako preprosta si in večna, kako drugačna, kakor se nam zdiš, kadar te iščemo ljudje? Odšla si, da ostaneš.

Odlomek iz Zmeraj, nikoli